

Előszó

1803. január 24-én Kazinczy levelet ír gr. Széchényi Ferencnek, melyben arra kéri, hogy az előző évben a nemzetnek ajándékozott könyvtára katalógusából – melynek köteteit, mint Kazinczynak tudomására jutott, „Excellentiád (...) ingyen osztogatja” – méltóztassék a gróf „egy nyomtatvánnyal engemet is megajándékozni”. Indoklásul hozzát teszi, hogy „az Istenség”, melynek Széchényi „illy szép áldozatot nyújt”, Kazinczynak szintén „Istensége”, s mivel maga is gyakran áldoz neki, úgy érzi: „nem vagyok méltatlan hazafiúi felsegállítására”.¹ Kazinczy kérése kellően alázatos, de egyúttal nagyon merész is, hiszen szinte egyenrangú felek közt indítványoz cserét. Azt sugallja, hogy mivel az irodalmi vagy tudományos munkásság maga is áldozat, ezért összemérhető a nagy adakozók tetteivel, s becserélhető azok pénzbeli vagy tárgyi adományaira.

A nemzeti kultúra létrehozásában és fenntartásában alapvető szerepet töltenek be az efféle ajándékozási, jutalmazási rítusok. S míg a fenti példában az írói alkotást és annak mecénási segélyezését még el lehetett képzelni egyazon áldozat-ökönómia elemeiként, a kulturális piac kiépülésével és az irodalom áruvá válásával a támogatás olyan új formái nyertek teret, amelyek egyre inkább éppen e piac saját, haszonelvű jutalmazási rendszerének az ellentételezését szolgálták.

A 2019 nyarán a Bölcsészettudományi Kutatóközpont Irodalomtudományi Intézetében alakult *A 19. századi magyar irodalom politikai gazdaságtana* Lendület-kutatócsoport az irodalom társadalmi létének anyagi-gazdasági feltételeire és ezek reflexiójára irányuló hazai vizsgálatokat igyekszik rendszerszerűvé ten-

1 Kazinczy Ferenc Széchényi Ferencnek, 1803. jan. 24., in KAZINCZY Ferenc, *Levelezése*, kiad. (I–XXI:) VÁCZY János, (XXII:) HARSÁNYI István, (XXIII:) BERLÁSZ Jenő és mások, (XXIV:) ORBÁN László, (XXV:) Soós István, 25 köt. (Budapest–Debrecen, 1890–2013), 23:63.

ni, illetve új szempontokkal bővíteni.² Egyik kiemelt kutatási területünk annak vizsgálata, hogy a hosszú 19. században miként változott az irodalom létrehozásának, forgalmazásának és fogyasztásának a finanszírozása. Ennek fontos eleme a mecenatúra szerepének átalakulása. A 2021. június 10–11-én (a járványügyi korlátozások miatt online formában) megrendezett *Ajándék, adomány, díj, ösztöndíj, segély. A mecenatúra színeváltozásai az irodalomtörténetben* című tanácskozásunkon arra voltunk kíváncsiak, hogy milyen erkölcsi, politikai, teológiai és esztétikai eszmék és célok jegyében, illetve milyen szervezeti és pénzügyi formákban folyt az irodalmi és művészeti alkotás egyéni, közösségi és állami támogatása.³ A konferencia meghirdetésekor elsősorban irodalomtörténeti előadásokra számítottunk, de a rendezvény éppen azt bizonyította, hogy e kérdéskör vizsgálatakor nem kerülhetők meg a zene-, színház- és művészettörténeti vonatkozások.

A konferencián elhangzott 12 előadásból 9 kapott helyet a kötetben. A nyitótanulmányban Pesti Brigitta a kora újkori magyarországi irodalom-patronáció alapszerkezetébe ad bepillantást a társadalmi és a felekezeti megoszlás szempontjából. Az ezt követő három tanulmány, Fórizs Gergely, Hermann Zoltán és Tóth Kálmán írásai, a későrendiség időszakában vizsgálják a főúri művészet- és tudománypártolás gyakorlatát és nyilvánosságbeli reflexióját, ünneplését és önünneplését, kritikáját és önkritikáját, hol a támogatottak, hol a támogatók szempontjából. Hites Sándor elemzése Walter Scott munkássága kapcsán azt mutatja be, hogy a már kiépült irodalmi piacra miként lehetett – éppen az uralkodói mecenatúrával szemben – az alkotói autonómia és a méltányos értékelés zálogaként tekinteni. T. Szabó Levente és Patonai Anikó Ágnes tanulmányai azt vizsgálják, hogy a századközépen miként lesz a jótékonyság irodalmi és irodalomkritikai témává, miként vesz részt a művészet ennek össztársadalmi érzületté alakításában, illetve miként válik az alkotói szerepkörök egyikévé az adakozás. Császtvay Tünde írása annak felmérésére tesz úttörő kísérletet, hogy a kiegyezés után kiépülő modern magyar államszervezetben milyen súllyal jelenik meg a mecenatúra egy addig nem létező (de ma természetesnek tekintett) formája, nevezetesen az állami kultúrafinanszírozás. Szabó-Reznek Eszter ugyanebben a politika- és társadalom-

2 A kutatócsoport tagjairól, céljairól és eddigi eredményeiről lásd honlapunkat: <https://polecolit.abtk.hu/>

3 A kérdést a fonákjáról (vagyis a mecenatúrától való alkotói függetlenedés szempontjából) közelítette meg a Kutatócsoport 2021-es konferenciái közül az *Írói gazdálkodások a 19–20. században: Vállalkozás és befektetés Kazinczytól Jókaiig és tovább* című tanácskozásunk, amely azt vizsgálta, hogy az írói hivatás kikülönülésével és az irodalmi piac kiépülésével milyen stratégiák mentén vált maga az irodalmi alkotás gazdálkodási tevékenységgé. A konferencia anyaga azóta megjelent a *Studia Litteraria* 2021/3–4. duplaszámában, Bodrogi Ferenc Máté, Hites Sándor és Orbán László szerkesztésében. Letölthető itt: <https://ojs.lib.unideb.hu/studia/issue/view/704>

történeti közegben vizsgál egy emlékezetes jutalmazási ceremóniát, a Jókai-jubileum rituáléiban mutatva meg a jelképes és az anyagi ajándékozás kettős és kétirányú, az író és a nemzeti közösség közti kölcsönösségben bontakozó mozgását.

A kötet témái tehát a kora újkortól a 19. század végéig terjednek. Ebben az időmetszetben jól vizsgálható, hogy miként változnak a kultúrafinanszírozás motívációi, illetve az adományozók és az adományozottak elvárásai a rendi és a polgári nyilvánosságban, mennyiben áll fenn folytonosság az egyéni mecenatúra főúri és filantropkapitalista gyakorlata között, az egyes támogatási rendszerek és formák miként egészítik ki egymást vagy éppen miként versengenek egymással, illetve hogy a műpártolás miként válik egyéni kegyből osztársadalmi és bürokratikus gyakorlattá, amely immár magába emeli, akár egy üzleti befektetés esetében, az átláthatóság, a számonkérhetőség és a megtérülés kívánalmait.

Kötetünk talán legfontosabb tanulsága az lehet, hogy az irodalmi és művészi alkotás piacosodásával a mecenatúra intézménye nem visszaszorul, hanem éppen soggel kiterjed és differenciálódik. E folyamatok vizsgálata hozzásegíthet annak mélyebb megértéséhez, hogy a szerzés és a felhalmozás mellett az adás- és tékozlás-elvű ökonómiák milyen meghatározóan formálták, s formálják ma is, a modern társadalmak önszemléletét.

2022. október

Hites Sándor – Kollár Zsuzsanna